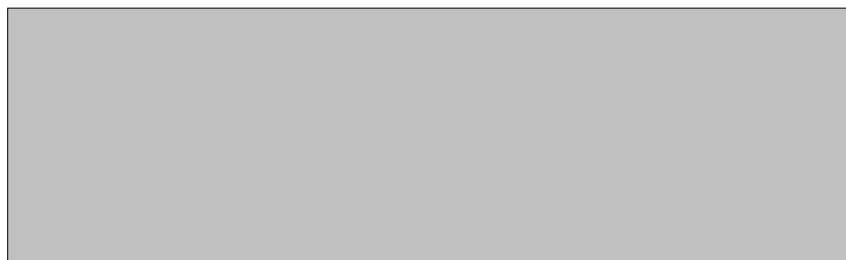

Катя Маринова

СПЕЦИФИКИ НА ЯПОНСКИТЕ ФУНКЦИОНАЛНИ СТИЛОВЕ

В японския стил се отразява до голяма степен общественият фон. Много е трудно да накараш чужденците, изучаващи японски език, да го почувстват. Това е основният проблем за тези, които преподават японски език като чужд. Говорещият или пишещият може да разбере по какъв начин общественият фон е отразен в японския стил, ако сравни японското изречение и преводът му на друг език. В японски език трябва да се добавят изразите, чрез които се определя пола и социалното положение на говорещите.

За преподавателите по японски език още на начално ниво е проблем, кое е първично: „desu, masu“-формите или „da, dearu“. „Desu-masu“-формите се наричат адресивни, защото предполагат наличието на събеседник, докато „da-dearu“ са неадресивни. Те се използват предимно в писменните стилове, където не се разглежда събеседник. „Da“-формите представляват речниковите форми на лексикалните единици, т.е. с тези форми те влизат в речниците. На по-горните нива се изучават изрази, необходими за комуникацията. Такива, които показват, с какъв социален статус е събеседникът – дали е мъж, или жена. Ако не се осъзнае разликата между тях, ще е много трудно да научиш на това човек, използващ дълги години собствения си език. Например, разговорните думи са отразени в следните таблици (табл. 1 и табл. 2), като се вземат предвид гледните точки на говорещия/слушания и трето лице, за което се говори.

Изразите, изобразяващи разликата в подобни позиции са особено недостатъчни, що се отнася до разговорната лексика, която предполага пряко общуване между говорещия и събеседника му. Това трябва да се разгледа дори при писменната лексика, изискваща сравнителна обективност. Всеки от функционалните стилове, в който има едновременно разговорни и писменни думи, като литературни произведения, писма, вестникарски статии и др., си има своя специфика, която ще се опитам да представя накратко в този доклад. Поради ограниченията във времето и обема няма да мога да направя по-подробен анализ чрез примери и техния превод.

При разглеждането на функционалните стилове трябва да се вземе предвид историческото развитие на японската писменост. Когато през VII в. Япония заимства китайските форми на държавно устройство и въвежда будизма, в обществото се разпространява класическия китайски език – „латинския на Далечния изток“, получил названието „канбун“ – (китайско или ханско писмо). Японците развиват собствена сричкова графична система (отначало за предаване на собствените имена). При нея йероглифите са използвани като фонетични знаци. На този принцип е написана поетичната антология „Ман`юшу“. Обаче още през VIII в. първите писмени паметници „Коджики“, „Нихоншоки“, са били написани с китайски йероглифи, които освен китайско, са имали и японско четене. Редом с тях се появява и японската азбука „кана“, т.е., оформя се системата „вабун“ – (японско писмо). „Канбун“ и „вабун“ съществували едновременно доста дълго време. Използването им било разпределено между отделните жанрове. „Канбун“ влияел особено на лексикографията, която продължавала да следва китайските речникови образци. На „вабун“ пишели преимуществено литературните текстове.

Лексикалният състав се формира под тяхното влияние. От етимологична гледна точка той е изграден от 3 слоя. Думите с китайски произход се наричат „канго“. Навлизат в Япония през VII–XIII в., макар че много от лексикалните единици са създадени по-късно от китайски корени. „Канго“ са характерни за писмената реч и в по-голямата си част се възприемат като писмени думи; именно „канго“ стават основен материал за формиране на разнообразни терминологични системи, в частност за

терминологията на съвременните естествени и хуманитарни науки. Примери за „канго“ могат да послужат лексемите: „taiyoo“ – „слънце“ (като астрономическо название); „ichigatsu, nigatsu“ – „януари, февруари“ (буквално – първа луна, втора луна). Думите с японски произход се наричат „ваго“. Те са широко разпространени и се срещат във всички стилове и жанрове, макар че в разговорната реч техният процент е най-висок. Примери: „hi“ – „слънце“, „tsuki“ – „луна“ и др. Третият слой са „гайрайго“ – „думи, заимствани от други езици“. Най-ранните са навлезли през XVI–XVII в. при контактите с португалски и испански мисионери, по-късно с холандските търговци през XVII–XIX в., но основната част навлизат през последните 150 години и са с европейски произход (предимно английски). Процесът на тяхното навлизане продължава и досега във връзка с настъпилата модернизация. Това са научно-технически термини. Например: „koppyuutaa“ – „компютър“, лексика, отнасяща се за сферите на спорта, развлеченията: „geemu“ – „игра“ (особено компютърна). Има „гайрайго“ създадени в Япония. Например: „saraiiman“ – „служител“ (от англ. „salari“ – „заплата“ и „man“ – „човек“, които не образуват устойчиво съчетание в английски език). В младежките списания процентното им съотношение спрямо другата лексика е по-голямо.

С течение на времето японският литературен език се развивал и обогатявал под силното влияние на „канбун“, но запазвал неизменно граматическата си основа. Разговорната реч обаче спонтанно се видоизменяла. Към средата на XIX в. различията между литературния език, наричан през тази епоха „бунго“, буквално „писмен език“ и некодифицираната разговорна реч, съвместяваща множество диалекти, представяна с термина „коого“, буквално „устен език“, станали толкова забележими, че в обществото се формирала триглия: „канбун“ се използвал във „високите“ документи, „бунго“ в не толкова официалната „средна“ литература, а „коого“ се разглеждал като „нисък“, вулгарен език. През последната трета на XIX в. благодарение на движението за „единни език и писмо“, към края на столетието „канбун“ практически излиза от употреба, а „бунго“ рязко намалил сферата си на употреба за сметка на „коого“, отначало в художествената проза, а по-късно в журналистиката и науката. След Втората световна война „бунго“ престава да се употребява и в официалните документи. Съвременният японски литературен език в граматично отношение се опира на нормите на „коого“ (по-точно на нормите на разговорната реч на състоятелните жители на Токио в края на XIX в., а в лексико-фразеологично отношение е запазил цялото богатство на езиковите форми, изработени в продължение на векове в рамките на „канбун“ и „бунго“. Между другото,

последните два не са изчезнали напълно, и макар и в по-ограничен мащаб се изучават и днес. Това е необходимо при четене на класическа литература, използват се в някои поетични жанрове и др.

I. ПИСМЕНА ЛЕКСИКА

СПЕЦИФИКИ НА ХАРАКТЕРНИТЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ ПО ЖАНРОВЕ:

1. РОМАН

Разказ, основаващ се на въображението на автора. Използват се както „desu, masu“-формите, когато е адресиран до читателя, има писатели, използващи много заключителни частици, но по принцип се използва „dearu“-формата.

2. ЕСЕ

То няма специална форма, описва това, което авторът е почувствал, видял, чул или изпитал. Обикновено се използва „dearu“, но има такива с „desu, masu“-форми.

3. ПОЕЗИЯ (съвременна)

В съвременната поезия има както такива, при които се групират сричките/стъпките и формите, така и съвсем свободни стихотворения. Не може да се посочи определена специфика, тъй като това е най-субективно творчество.

4. ТАНКА (кратка песен) (японски стихотворения)

Размерът е 5-7-5-7-7 срички. Характеризира се с множество заключителни частици, изразяващи емоция. В „da“-форма.

5. ХАЙКУ

Размерът е 5-7-5 срички. Използват се много сезонни думи, ако те не присъстват, е сатирично хайку. В „da“-форма, завършват със заключителни частици.

6. ДРАМА

Сценарий за представление. Написана е на разговорен език, за разговор на сцената. Ремарките са в сегашно време и в „dearu“-форма. Указват как да се изиграе или построи сцената.

Дневниците, писмата и критиките могат да се разгледат и като литературни произведения, и като отделни жанрове.

7. ДНЕВНИЦИ

Поради факта, че в тях се разказва за самия автор и обикновено не се разглежда читател, в основната част се пишат в „dearu“-форма. Има много разговорни думи и изрази.

8. ЕПИСТОЛАРЕН СТИЛ. КОРЕСПОНДЕНЦИЯ (ПИСМА)

Като се изключат преписките с набори и най-близки приятели, в японски език се използват „desu, masu“-формите, а езикът е по-учтив, дори когато се отнася за по-млад адресат. Използваният в традиционната лична кореспонденция, сезонен стил, се използва сега от най-възрастните. При специални поводи като коронация, сватба или погребение се използват изрази по образец.

9. КРИТИКИ, РЕЦЕНЗИИ

В тях се прави оценка на нещо. По типичен японски маниер негативната оценка се изразява завоалирано, а не пряко.

10. НАУЧНИ ДИСЕРТАЦИИ

Почти без изключение използват „dearu“. Притежава типични черти на „бунго“. Цялостната структурата е изградена от уводна част, съдържание и целта на дисертацията. След това се разкрива изложението в точки и подточки. В края се прави обобщаващ извод, при необходимост се прилагат съдържание и справки.

11. ВЕСТНИЦИ

Ще разгледаме малко по-подробно структурата на вестниците, тъй като в тях се наблюдава голямо разнообразие както в тематично, така и в стилистично отношение. Най-общо структурата е следната: всяка статия е от 1, а понякога от 2 или 3 страници. Като остатък от епохата Мейджи (1868–1911), таблоидите са с по 4 страници. На първо място е политиката, на второ – икономиката, на трето – обществото, на четвърто – районните новини, наука и изкуство, разкази, публикувани на части, радио и телевизия. Вечерните издания на таблоидите се различават по структура от обикновените и затова няма да ги разглеждаме тук.

СТРУКТУРА НА СУТРЕШНИЯ БРОЙ:

1. На първа страница е топ новината. Ако цялата страница не е заета, се поместват важни политически и икономически новини.
2. Останалите политически и икономически новини.
3. Читателски отзиви. Водеща статия "shasetsu".
4. Международни новини, свързани с Япония.
5. Световни новини, без особена връзка с Япония.
6. Световна икономика (в последно време на първа страница се отпечатват и валутни курсове).
7. Стопанска икономика, ръководство и финанси.
8. Обяви, близки до статии.
9. Състояние на борсовия пазар.
10. Семейни.
11. Изкуство, култура, наука. Романите, публикувани на части, са на различни места, в зависимост от вестника.
12. Спорт.
13. Общество. (Наричат я трета статия, като остатък от периодите Мейджи, Тайшо, Шова, когато е имало само 4)
14. Програмите на радиостанциите. Напоследък излизат и ТВ справочници и в повечето вестници те са на друга страница.
15. Местни новини. Културни статии за района и др.
16. ТВ справочник.

ВЕЧЕРНИ ИЗДАНИЯ

Те са много по-различни от сутрешните, може би защото се правят за важни новини, станали през деня и заради това, когато те не са много, тенденция е да се използват статии за наука, изкуство или семейни.

Във вестниците, в зависимост от съдържанието на статията, стилът е много различен. Да разгледаме най-напред заглавията. Всяко заглавие е кратко изречение, изразяващо съдържанието на статията. Особено внимание трябва да се обърне на факта, че това изречение завършва на съществително име, наречие или частици, глаголите са в сегашно време, без значение времето на действието, полупредикативните и предикативните прилагателни завършват на коренната си основа.

Статиите от първа страница съдържат важни новини от страната. Къде, какво, защо е станало. Затова всичко е казано в строг стил. Без изключение се пишат в „dearu“.

Есето, в което служителите във вестника могат свободно да излагат мнения или критики за събития от света и обществото, се характеризира с

много заключителни частици и възклицания, близки до разговорните думи, но стилът е „dearu“.

Водещи статии. В тях редакционната колегия на всяка вестникарска комисия, като нейн представител, публикува, като носи отговорност, мнение или утвърждаване на нещо, свързано с някакъв инцидент. Макар че са насочени към читателя, се пишат в „dearu“-форма.

Читателска рубрика. Тук читателите свободно пишат за това, което са почувствали или размишлявали. Стилът зависи от ръкописа на читателя и съдържанието му. Срещат се и двете форми.

Обяви, набиране на работна ръка. За да привличат вниманието се пишат кратко, просто, ясно и само най-важното. За постигане на специален ефект се използват много възклицателни частици и сленг.

В статиите от 3 страница влизат по правило събития и произшествия. Трябва да отчитаме кога е станало, къде е станало, какво е станало, какво влияние е оказало.

Целта на вестникарските статии е да осведомяват колкото се може повече хора за случващите се събития, следователно структурата е много лаконична и леко написана. В зависимост от съдържанието, се използват най-различни думи и изглежда сложно, но като свикнеш, тъй като стилът е определен, започваш да разбираш все по-лесно. При четене е добре да се обърне внимание кой, какво е казал, къде, кога, какво е станало.

От друга страна, таблоидите, които се стремят да предизвикат интерес у читателя, използват много възклицания, наречия за степен, заключителни частици и съществува тенденция те да се смесват в заглавието и в самия текст.

12. ОФИЦИАЛНИ ДОКУМЕНТИ, ДОКЛАДИ, СПИСАНИЯ

В официалните документи, докладите, статиите на различни списания, агитационните материали на политическите групировки се наблюдава различен стил.

А. ОФИЦИАЛНИ ДОКУМЕНТИ

Те включват текстове, създадени от държавните институции. До 1970 г. са се употребявали доста често изрази като: „surukoto“, „bekidearu“ (трябва, да се /направи нещо/), т.е. заповедни форми. Пишели се в „dearu“-форма, но след 1980 г. започват да използват в документите „dearu,masu“-форми, а също така „shitekudasai, shiteitadakitai to omoimasu“ (направете, добре би било да се направи) и др. учтиви молби. Основният речников състав е от „канго“.

Б. ПОЛИТИЧЕСКИ БЮЛЕТЕНИ

Освен формите за агитация, се повтарят сказуемните конструкции от типа „suruno dearuno dearimasu“ за подчертаване и привличане на вниманието. В агитационните изпълнения се използват „desu, masu“.

II. РАЗГОВОРНА ЛЕКСИКА

1. ФОРМАЛНИ И НЕФОРМАЛНИ РАЗГОВОРНИ ДУМИ

При японските разговорни думи се използват различни по ниво изрази, в зависимост от връзката между говорещия и неговия събеседник. Ако събеседникът е по-висшестоящ, се използват учтиви форми. Те също се подразделят на няколко вида, в зависимост от нивото на високопоставеност на събеседника. Учтивите форми в японски език се подразделят на скромни и уважителни. Уважителните форми се употребяват, когато изказваме уважението си към събеседника или трето лице, за което става дума. Скромните форми се отнасят за говорещия или лице от неговата група. Следователно учтивите и скромните форми са двете лица на една монета. Неформалните изрази се използват при разговор с приятели, колеги или семейството, а също така, когато си говориш сам.

2. МЪЖКИ И ЖЕНСКИ ДУМИ

В японския език има разлика между мъжки и женски думи. Тя е особено забележима при неформален разговор с приятели и семейството. Ще дам само няколко примера. Думите в скоби се употребяват от жени.

А. Лични местоимения – 1 л. ед. ч.- boku, ore (watashi); 2 л. ед. ч. – kimi, kisu, omae (anata); 3 л. ед.ч. koitsu (kono hito)...

Б. Съществителни – meshi (gohan) – храна; hara (onaka) – стомах ...

В. Глаголи – kuu (taberu) – ям...

Жените използват и много учтиви и украсителни думи.

А. Съществителни – (o)denwa – телефон; (o)biiru – бира...

Б. Прилагателни – (o)samui – студен; (o)kirei – красив...

Жените използват по-често от мъжете учтиви думи в ежедневните разговори. Не само на определени места, но и с приятелите и семейството. На официални места мъжете използват учтиви изрази, но с приятели и семейството използват много дружелюбни изрази. Един от методите за изучаване на мъжките разговорни думи е да знаете функцията на заключителните частици. Във формални случаи разликата не е голяма, но в неформални е видима. (Виж таблици 3 и 4).

Табл. 3

* па е само за формите
за ж.р. В други случаи за
ж. р. се използва и основна
форма + не.

Табл. 4

3. ОБЩ (НОРМАТИВЕН) ЕЗИК И ДИАЛЕКТИ (ТЕРИТОРИАЛЕН ЕЗИК)

В цяла Япония се използва почти еднакъв японски език, но в отделни региони се използват и различни думи, интонация и изкази. Това се нарича районен диалект. Например: „благодаря“ – (arigatou) в Киото е (ookini)... Това се отнася не само за кратките думи, но и за интонацията и граматиката, така че, ако не е роден в този район, дори японец трудно би разбрал диалекта. Използваната разговорна лексика от телевизионите и радио-говорители и писменната лексика по вестници, учебници и обикновени сборници се нарича „общ“ или „нормативен език“. На чужденците се преподава предимно този нормативен език.

4. РАЗГОВОРНАТА ЛЕКСИКА В ОПРЕДЕЛЕНИ СИТУАЦИИ

А. Има връзка със съобщенията

Телевизионни, радионовини и др.

Б. Изказвания.

Това са приветствия, тостове и др. Те се правят пред много хора и поради изказването на лични твърдения и мнения, се използва доста силна интонация. Използва се „desu, masu“-формата, но и изрази по-близки до писменната лексика, от рода на: „dearimasu“, „dearuto dzonjimasu“, „dato otoundearimasu“, „teitadakitai“ и др. Между отделните изречения се вмъкват междуметия, като: „ee“, „aa“ и др.

В. Лекции, изложения, доклади и др.

По-голямата част от часовете в японските вузове са лекции. Те също като изказванията са в „desu, masu“. Освен това се използват много междуметия, преизказване с други думи, поправка на вече казаното. Повтарят се и много термини.

Г. Беседи, дебати

Във формални ситуации се използват „desu, masu“-формите. Навлизат и разговорни изрази, заключителни частици. Тъй като е разговор, се различава от подготвената реч при изказванията. Поради факта, че на място се изказва собствено мнение или мисли, лесно се размества словоредът и се съкращава.

III. ОБЩИ ЧЕРТИ МЕЖДУ ПИСМЕНАТА И РАЗГОВОРНАТА ЛЕКSIKA

A. СПЕЦИФИКИ НА ПИСМЕНАТА ЛЕКSIKA

1. Дълги изречения и твърди трудни думи.
2. Структурата на изречението следва правилата, без съкращения. Използват се определения, прости и сложни изречения.
3. Често се използват определени изрази.
4. Като вид стилове се използват китайски, японски, книжен, разговорен, епистоларен, полематичен.
5. Стилите са различни, в зависимост от жанра, но в дисертации, официални документи и др. се използва „dearu“.
6. Тъй като е написано, читателят може да го чете няколко пъти.
7. Тъй като съобщаваното от пишещият е в само едно направление, той трябва ясно да изрази това, което иска да предаде.

B. СПЕЦИФИКА НА РАЗГОВОРНАТА ЛЕКSIKA

1. Дължината на изречението е сравнително пълна и се използват лесноразбираеми думи.
2. Използват се много учтиви, възклицателни думи, заключителни и въпросителни частици.
3. Честа инверсия. Прекъсване по средата, разбъркан словоред за подчертаване, добавяне на частите, отразяващи чувствата, мисленето на говорещите.
4. Разлика между мъжки и женски думи, диалекти.
5. В изразите за отказ и решение за омекотяване се избягват, доколкото е възможно, преките изрази.
6. Лесно се изпускат подлог и подразбиращи се неща за говорещите от една група. Честа употреба на показателни местоимения.
7. С изключение на събеседването с близки приятели, задължително се използват „desu, masu“-формите.
8. В сравнение с писменната лексика, се използват по-често сказуемни допълнения от типа: „no/n/da“, no/n/dearu“, „no/n/desu“, „no/n/dearimasu“. Особено често се използват в подчертаващи изрази.
9. Гледайки израза и цвета на лицето на говорещия, можем да задълбочим разбирането.

Това са в общи линии най-важните специфики на японските стилове, които преводачите и преподавателите по японски език трябва да вземат под внимание. Има още много особености, но те са свързани не толкова със стилистиката, колкото със синтаксиса и морфологията на японския език.

БИБЛИОГРАФИЯ

„Gaikokujintameno nihongo reibun, mondai shiridzu 9, buntai“, Издателство „Аратаке“. Токио, 1989.